

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-12>

УДК 338.24.01

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРИРОДНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ ЯК ФАКТОРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

CURRENT TRENDS IN THE NATURAL MOVEMENT OF POPULATION AS A FACTOR OF ENSURING DEMOGRAPHIC SUSTAINABILITY OF UKRAINE

Заюков Іван Вікторович

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7225-2827>

Лавров Руслан Валерійович

доктор економічних наук, доцент,
ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9655-4467>

Олійник Лариса Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3650-9891>

Zaiukov Ivan

Vinnytsia National Technical University

Lavrov Ruslan

Private Higher Education Establishment "European University"

Oliinyk Larysa

Vasyl' Stus Donetsk National University

Проаналізовано динаміку демографічних показників, що визначають природний рух населення. Розраховано темпи приросту кількості народжених і померлих громадян в Україні в 1991–2019 роках. З метою визначення в майбутньому основних гіпотетичних демографічних тенденцій в якості аналізу і механізму прогнозування був обраний математичний метод – трендового аналізу. Гіпотетично було встановлено, що за розробленим прогнозом природне скорочення населення в 2020–2030 рр. в Україні (за оптимістичним сценарієм) може становити 1,33 млн. осіб. Крім того, за розробленим гіпотетичним прогнозом встановлено, що міграційний приріст населення в 2020–2030 рр. може додатково збільшитись (за оптимістичним сценарієм) на 880 тис. осіб. Розроблено рекомендації щодо стабілізації чисельності населення та підвищення демографічної стійкості України в сучасних умовах глобалізації.

Ключові слова: природний рух населення, народження, смертність, міграція, трендовий аналіз, прогноз, демографічна стійкість.

Проанализирована динамика демографических показателей, определяющих естественное движение населения. Рассчитано темпы прироста количества рожденных и умерших граждан в Украине в 1991–2019 годах. С целью определения в будущем основных гипотетических демографических тенденций в качестве анализа и механизма прогнозирования был избран математический метод – трендового анализа. Гипотетически было установлено, что по разработанному прогнозу естественное сокращение населения в 2020–2030 гг. в Украине (по оптимистическому сценарию) может составлять 1,33 млн. человек. Кроме того, по разработанному гипотетическому прогнозу установлено, что миграционный прирост населения в 2020–2030 гг. может дополнительно увеличиться (по оптимистическому сценарию) на 880 тыс. человек. Разработаны рекомендации по стабилизации численности населения и повышения демографической устойчивости Украины в современных условиях глобализации.

Ключевые слова: естественное движение населения, рождение, смертность, миграция, трендовый анализ, прогноз, демографическая устойчивость.

In today's globalization, the problem of demographic sustainability of any country in the world is extremely relevant. Demographic sustainability is negatively affected by excessive population growth and excessive decline, which threatens socio-economic, financial, demographic and political stability. The aim of the article is to study the current trends of natural population movement as a factor in increasing the demographic stability of Ukraine. The rate of population growth (decrease) in some countries of the world and in Ukraine in 2019 compared to 2018 and the dynamics of demographic indicators that determine the natural increase (decrease) in population are analyzed. The growth rate of the number of births and deaths in Ukraine in 1991–2019 is calculated. In order to determine in the future, the main hypothetical demographic trends as an analysis and forecasting mechanism was chosen mathematical method – trend analysis. It was hypothetically established that according to the developed forecast, the natural population decline in 2020–2030 in Ukraine may be further reduced (according to the optimistic scenario) by 1.33 million people. In addition, according to the developed hypothetical forecast, it is established that migration growth in 2020–2030 may increase (according to the optimistic scenario) by 880 thousand people. Recommendations have been developed to stabilize the population and increase the demographic stability of Ukraine. This made it possible to show that, other things being equal, considering the influence of time, hypothetically there may be processes of declining growth rates of natural population decline, and migration growth rates may increase, which may partially stabilize the negative demographic processes. An important reserve for improving the demographic situation in Ukraine and its stabilization, at the present stage of development and in the next 5–10 years, is to ensure positive migration growth and improve its quality indicators. This can be achieved only through rapid, radical and radical changes in economic, socio-economic, medical-demographic and political processes.

Keywords: natural population movement, birth, mortality, migration, trend analysis, forecast, demographic stability.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації проблема демографічної стійкості будь-якої країни світу є надзвичайно актуальною. Негативно на демографічну стійкість впливає надмірне зростання чисельності населення та надмірне його скорочення, що несе загрозу для соціально-економічної, фінансової і політичної стабільності. Зазначена проблема нині надзвичайно важлива для України, оскільки в умовах різкого скорочення чисельності населення України, посилення трудової міграції відбуваються деструктивні процеси, зокрема в сфері зайнятості, освіти, соціального захисту тощо. Так, на жаль, нині Україна займає 207 місце в рейтингу країн світу за чисельністю населення та має найвищі темпи його скорочення [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальність забезпечення процесів демографічної стійкості України в контексті природного зростання населення є очевидним. Цим та іншим питанням присвячені наукові праці багатьох закордонних вчених, серед них: Е. Бубтан [2], Ж. К. Дюмон [2], К. Дж. Маллен, Н. Містас [3], Д. Пауелл [3] та ін.

Зазначені проблеми розглядали такі вітчизняні вчені, як: А. Гальчинський, В. Горбулін, В. Геєць, О. Гладун, І. Гнибіденко, О. Грішнова [4], М. Долішній, Я. Жаліло, О. Заставецька, Б. Кваснюк, С. Козловський [5], Б. Крімер, І. Курило, Е. Лібанова [6], С. Пирожков [7], О. Ральчук, Н. Рингач, А. Романюк, Л. Семів, Г. Ситник, А. Степаненко, В. Стешенко [8], Л. Шаульська та ін. Так, відомі вітчизняні вчені О. Грішнова, Ю. Харазішвілі в статті [4, с. 78] наголошують, що розрахований інтегральний

індекс демографічної безпеки засвідчує протікання кризових демографічних процесів в Україні, що та створює потужну загрозу для її національної безпеки.

В науковій праці [5, с. 18] вітчизняні вчені С. Козловський, Г. Мазур, А. Непиталюк вважають, що в умовах глобалізації актуалізується проблема демографічної стійкості, зокрема через скорочення чисельності населення, що є фактором порушення балансу продуктивних сил.

Академік НАН України Е. Лібанова наголошує на проблемі природного скорочення та еміграції та прогнозує, що до 2050 року в Україні може залишитись біля 30 млн. осіб [6]. Академік НАН України С. Пирожков вважає, що демографічний фактор є важливою передумовою економічного, політичного, інтелектуального розвитку України [7, с. 5].

Відомий вчений-демограф Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України В. Стешенко в праці [8] наголошувала на важливості подолання демографічної кризи України, зокрема через пошук ефективних резервів природного зростання населення, що розглядається як важливий фактор забезпечення соціально-економічної, медико-демографічної та політичної стабільності України.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сучасних тенденцій природного руху населення як фактору забезпечення демографічної стійкості України.

Виклад основного матеріалу дослідження. За прогнозами вчених до 2030 року в світі чисельність населення може зрости до

8,3 млрд. осіб [9, с. 345], тоді як за даними [6] чисельність населення може скоротитись до 30 млн. осіб. Тобто в Україні, на відміну, від загальної світової тенденції, чисельність населення істотно скорочується, що яскраво відображено на рис. 1.

Як свідчать дані, які зображені на рис. 1, то найбільші світові темпи зростання чисельності населення в 2019 році порівняно з 2018 роком фіксуються в таких країнах, як Бахрейн, Нігер, Е. Гвінея, Оман, Уганда, Мальдіви, Ангола, Д. Р. Конго. Україна, на жаль, за темпами скорочення чисельності населення світу потрапила в ТОП-10 відповідних країн – «мінус» 0,54%. Основною причиною цього, як вважає академік НАН України Е. Лібанова, є те, що: «в Україні вичерпаний потенціал демографічного зростання» [10]. Це пов'язано, зокрема із скороченням народжуваності, стабілізації

міграції, зависокою смертністю і захворюваністю, нездоровим способом життя тощо.

Тому важливим на сьогодні завданням є стабілізація чисельності населення та поступове забезпечення його розширеного відтворення, за рахунок: зростання народжуваності, зниження смертності та збільшення обсягів міграції. З цією метою проаналізуємо показники народжуваності, смертності та міграції на рис. 2.

Отже, дані, які наведені на рис. 2 свідчать, що станом на 1 січня 1990 року в Україні було зафіксовано ще природний приріст населення, при якому кількість народжених становила – 657,2 тис. осіб; кількість померлих – 629,6 тис. осіб; обсяги міграції – 78,3 тис. осіб. Отже, природний приріст становив 27,6 тис. осіб. З 01.01.1991 року, як видно з рис. 2, почався процес природного скорочення

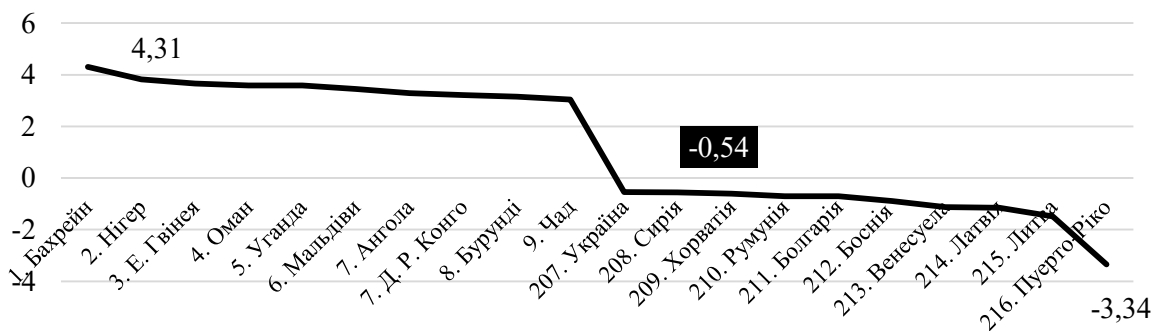

Рис. 1. Темп росту (зменшення) чисельності населення в окремих країнах світу та в Україні в 2019 році порівняно з 2018 роком¹, %

Джерело: складено авторами на підставі даних [1]

Примітка: 1 – дані по Україні наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Рис. 2. Динаміка демографічних показників, що визначають природний приріст (скорочення) чисельності населення, тис. осіб (дані на 01 січня)¹

Джерело: складено авторами за статистичними даними [11]

Примітка: 1 – дані по Україні наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

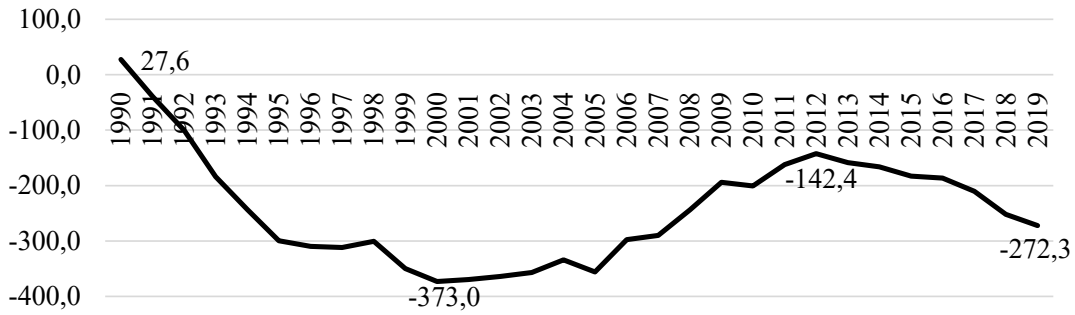

Рис. 3. Динаміка природного приросту (скорочення) чисельності населення України в 1990–2019 рр. (на 1 січня), тис. осіб¹

Джерело: складено авторами за статистичними даними [11]

Примітка: 1 – дані по Україні наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

населення. Так, станом на 01 січня 2019 року воно становило 272,3 тис. осіб та його динаміка за 1990–2019 рр. наведена на рис. 3.

Дані, які відображені на рис. 3 свідчать про нестійку тенденцію природного скорочення чисельності населення, яке мало максимальне значення у 2000 році – 373 тис. осіб; з 2001 року по 2009 рік відбулось його уповільнення до 142,4 тис. осіб; з 2010 року знову почали рости його обсяги до 272,3 тис. осіб. Зазначені тенденції можна пояснити за рахунок проведення аналізу темпів приросту (скорочення) чисельності населення, зокрема

кількістю народжуваних та кількістю смертей, що відображено на рис. 4.

Варто відмітити, що наведені вище темпи зростання кількості народжуваних в Україні над темпами кількості померлих за період 2000–2001 рр. по 2012–2013 рр. пов'язано із наданням соціальної допомоги по народженню дітей, що було причиною зростання кількості народжуваних, зокрема у родинах малозабезпечених і неблагополучних, які вбачали в цьому більше єдиного джерела доходу родини. Так, наприклад, з 01.12.2011 р. по 31.12.2011 р. загальний розмір допомоги

Рис. 4. Аналіз темпів приросту кількості народжених і померлих громадян в Україні в 1991–2019 роках (на 1 січня)¹, %

Джерело: розраховано авторами за статистичними даними [11]

Примітка: 1 – дані по Україні наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

на першу дитину становив 26100 грн., на другу дитину – 52200 грн., на третю і на кожну наступну дитину – 104400 грн [12]. В 2020–2021 році розмір допомоги на народження дітей (незалежно від кількості) становив – 41280 грн. При цьому в Державному Бюджеті України на 2020 рік планувалось з метою підвищення рівня народжуваності збільшити обсяги допомоги, зокрема на першу дитину планувалось виділяти батькам – 100 тис. грн., на другу дитину – 200 тис. грн., на третю і кожну наступну дитину – 400 тис. грн. [13]. Звичайно, реалізації цієї ідеї законодавцями завадило поширення соціально-економічної кризи та пандемії COVID-19.

При цьому варто зауважити, що рівень народжуваності залишається доволі низьким. На його рівень, на думку завідувачої відділу Інституту розвитку дитини І. Губеладзе [13], впливає низька кількість дітей в родині, адже лише біля 3% сімей в Україні виховують трьох і більше дітей, а біля 75% родин виховує лише одну дитину. Основною причиною, на думку дослідниці, є матеріальний фактор, тобто невпевненість батьків в майбутньому і матеріальному забезпеченні своєї родини. Крім того, проблему посилює нестабільний економічний і політичний стан України, а також розповсюдження в нашій країні концепції «*чайлдфрі*», тобто свідомої бездітності у батьків, що пов'язано з такими чинниками, як: необхідність отримання вищого рівня освіти і самореалізація в житті тощо.

Щодо високого рівня смертності, то варто звернути увагу на думку відомої вченої Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України І. Курило [14]. Так, дослідниця вважає, що в Україні високий рівень передчасної смертності, адже значна кількість економічно активного насе-

лення до старості не доживає через високий рівень серцево-судинних захворювань, новоутворень, захворювань пов'язаних із екзогенними причинами. Тому з метою зменшення рівня смертності і підвищення рівня народжуваності, що стабілізує процеси скорочення чисельності населення України необхідно виводити економіку з тіні, долати наслідки негативного впливу COVID-19 на неї, підвищувати рівень соціальних стандартів, дотримуватися принципу «*справедливості*» в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства, що додатково має забезпечити зростання рівня якості життя населення, зокрема трудового.

На стабілізацію чисельності населення впливає фактор міграції, динаміка якого протягом 1990–2019 рр. наведена на рис. 5.

Інформація, яка наведена на рис. 5 свідчить, що протягом 1990–1993 рр. спостерігався міграційний приріст, який становив 571,9 тис. осіб, тобто на пів мільйона громадян приїхало в Україну більше, ніж виїхало, але вже в 1994–2004 рр. намітились негативні тенденції щодо міграційного скорочення, обсяги якого становили 1,22 млн. громадян України. Зазначені тенденції, в першу чергу, були пов'язані із погіршенням соціально-економічної і політичної ситуації в Україні, зокрема катастрофічного падіння ВВП України та зростання рівня інфляції в середині 1990-х років, зменшення обсягів промислового виробництва, банкрутства вітчизняних підприємств. Це призвело до зубожіння переважної більшості населення. З середини 2000-х років відповідна ситуація почала поліпшуватись, що призвело до міграційного приросту населення, який почався з 2005 року та обсяги його в 2005–2019 рр. (на 1 січня) становили 290,3 тис. осіб.

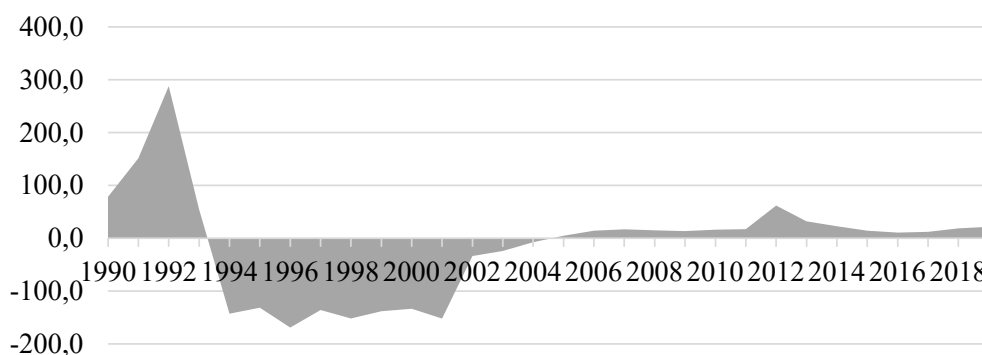

Рис. 5. Динаміка міграційного приросту (скорочення) чисельності населення у 1990–2019 рр. (на 1 січня), тис. осіб
Джерело: розраховано авторами за статистичними даними [11]

Далі проаналізуємо яким чином змінюється чисельність населення України, зокрема за рахунок факторів народжуваності, смертності і міграції. Для цього можна навести таку загальновідому формулу 1:

$$N = N_p + N_n - N_c \pm M, \quad (1)$$

де N – чисельність постійного населення, тис. осіб;

N_p – кількість живо народжених, тис. осіб;

N_n – кількість померлих, тис. осіб;

M – міграційний приріст (скорочення) населення, тис осіб.

З метою прогнозування чисельності постійного населення та виявлення окремих демографічних тенденцій, зокрема природного руху населення і міграції скористаємось трендовим аналізом. В розрахунках відобразимо дані без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Ланцюгові абсолютні прирости динамічних рядів природного скорочення населення можна описати лінійною функцією [15]:

$$Y = a_0 + at, \quad (2)$$

де Y – лінійне рівняння тренда;

a_0, a – параметри (коефіцієнти) рівняння;

t – фактор часу.

В нашому випадку система нормальних рівнянь буде мати такий вигляд:

$$\begin{cases} \sum y_t = a_0 n + a_1 \sum t \\ \sum y_t t = a_0 \sum t + a_1 \sum t^2 \end{cases} \quad (3)$$

Найбільш суттєвим показником для оцінювання кожного рівняння є коефіцієнт парної кореляції – для лінійного рівняння, який відображає щільність зв'язку між результативним показником і факторіальною ознакою. Крім

тісноти зв'язку для оцінювання адекватності рівняння реальним процесам служать такі показники, як: середня помилка апроксимації; середнє квадратичне відхилення між фактичними і розрахунковими значеннями функцій (абсолютне, відносне). Дані щодо природного скорочення населення для визначення параметрів і статистичних характеристик рівняння 3 наведені в таблиці 1.

Відповідно до даних таблиці 1 побудуємо систему рівнянь та розрахуємо параметри рівнянь (формула 3):

$$\begin{cases} -4370,7 = 18a_0 + 171a_1 \\ -36957,1 = 171a_0 + 2109a_1 \end{cases}$$

Розв'язавши систему рівнянь отримуємо значення параметрів: $a_0 =$ «мінус» 332,318; $a_1 = 9,421$. На основі розрахованих параметрів лінійне рівняння можна записати таким чином:

$$Y_t = -332,318 + 9,421t. \quad (4)$$

Розрахований коефіцієнт парної кореляції дорівнює 0,6674. Отже, тіснота зв'язку середня. Середня помилка апроксимації розраховується за формулою [15]

$$\bar{\varepsilon} = \frac{1}{n} \sum \frac{|y_t - \hat{y}_t|}{y_t} \cdot 100. \quad (5)$$

Таким чином, середня помилка апроксимації буде дорівнювати

$$\bar{\varepsilon} = \frac{1}{18} \cdot 3,93 \cdot 100 = 21,83\%.$$

Загальноприйнято, що якщо середня помилка апроксимації знаходиться в проміжку від 20 до 50, то побудоване рівняння характеризується середнім рівнем адекватності реальному процесу. Середнє абсолютне відхилення між фактичними і розрахунковими значеннями функцій (в нашому

Таблиця 1

Вихідні та розрахункові дані (фрагмент таблиці)

Часовий проміжок	Розрахункові значення					
	Всього (y)	y × t	t ²	y ²	(yt – ytp) ²	(yt – ytp) / yt
t						
1	-364,2	-364,2	1	132641,64	1705,98	-0,11
2	-356,8	-713,6	4	127306,24	1877,03	-0,12
3	-334,0	-1002	9	111556	896,75	-0,09
...
16	-210,1	-3361,6	256	44142,01	813,44	-0,14
17	-251,8	-4280,6	289	63403,24	6342,85	-0,32
18	-272,3	-4901,4	324	74147,29	12004,09	-0,40
171	-4370,7	-36957,1	2109	1157808,63	53526,49	-3,93

Джерело: розрахунки автора

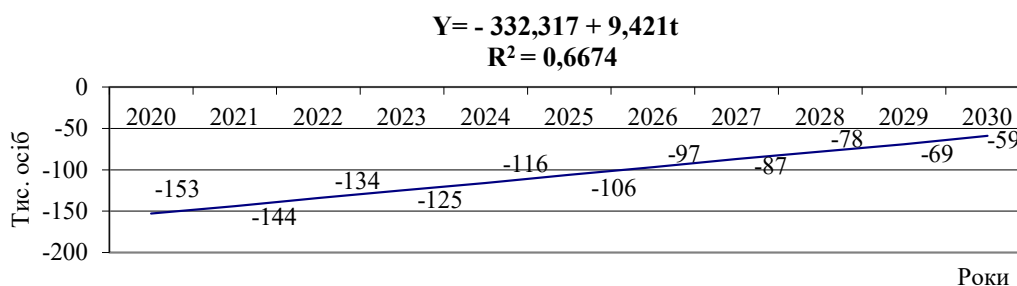

Рис. 6. Гіпотетичний прогноз природнього руху населення до 2030 року, тис. осіб

Джерело: розраховано авторами за статистичними даними [11]

прикладі) дорівнює 56,1, а відносне – 2,796. Таким чином, чим менші значення середньої помилки апроксимації, середніх квадратичних відхилень, тим вища якість підбраного рівняння. На основі побудованого рівняння (4) спрогнозуємо обсяги природнього руху населення до 2030 року (рис. 6).

Таким чином, за розробленим прогнозом природнє скорочення населення в 2020–2030 рр. гіпотетично може становити 1,33 млн. осіб. При цьому варто відмітити таку особливість як уповільнення його темпів. Далі гіпотетично спрогнозуємо міграційні процеси населення до 2030 року. Основні результати розрахунку наведено на рис. 7.

Отже, за розробленим гіпотетичним прогнозом міграційний приріст населення в 2020–2030 рр. може збільшитись на 880 тис. осіб. При цьому варто відмітити чітку тенденцію щодо його зростання. На підставі даних, які відображені на рис. 6 та рис. 7 та використовуючи формулу 1 визначимо потенційну чисельність постійного населення в Україні в 2030 році. Очевидно, що не тільки визначити реальну чисельність постійного населення станом на 01.01.2021 року досить складно, без проведення перепису населення, але і спрогнозувати відповідну чисельність в майбутньому.

Так, за даними [11] в Україні проживало на 01.01.2020 року – 41,732 млн. осіб (постійного населення). За даними Уряду України станом на 01.01.2020 року проживало 37,3 млн. осіб [16]. Наведені вище дані не враховують населення окупованих територій України. Гіпотетично, якщо взяти дані Державної служби статистики України та враховуючи прогнозні дані (при врахуванні формули 1), то прогнозована чисельність населення в 2030 році в Україні гіпотетично може скласти:

$$N_{\text{прог.2030}} = 41,732 - 1,33 + 0,88 = 41,28 \text{ млн. осіб.}$$

Гіпотетично, якщо взяти дані Уряду України, то прогнозована чисельність населення України в 2030 році буде становити:

$$N_{\text{прог.2030}} = 37,3 - 1,33 + 0,88 = 36,85 \text{ млн. осіб.}$$

Отже, як видно із прогнозних даних (рис. 6 та рис. 7) до 2030 року в Україні, за умов впливу фактору часу, з однієї сторони, стає зрозумілим, що поступово гіпотетичні темпи природнього скорочення населення мають знижуватись і імовірно воно буде стабілізуватись. З іншої сторони, імовірно будуть зростати темпи міграційного приросту населення. Ці тенденції, за інших рівних умов, мають позитивно вплинути на забезпечення демографічної стійкості України [17–19].

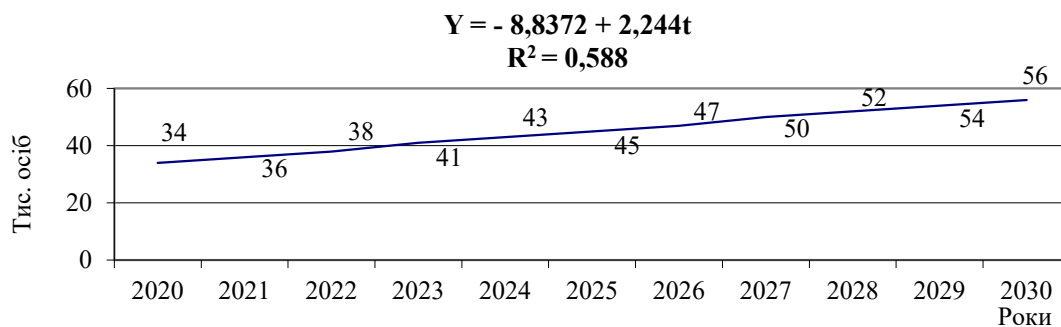

Рис. 7. Гіпотетичний прогноз міграційного приросту населення до 2030 року, тис. осіб

Джерело: розраховано авторами за статистичними даними [11]

Висновки. Попри зростання чисельності населення світу, на жаль, в Україні відбуваються негативні демографічні процеси, які призводять до послаблення її демографічної стійкості. Основною причиною цих процесів, як свідчать дані досліджень вітчизняних вчених, є те, що Україна вичерпала свій потенціал демографічного зростання та резерви, які б забезпечували їй демографічну стійкість. Про що засвідчили проаналізовані абсолютні і відносні показники демографічного розвитку, зокрема кількість народжених, кількість померлих, міграційне сальдо. Так, протягом останніх 29 років (1991–2019 рр., станом на 1 січня) сумарне природне скорочення населення України становило 7,25 млн. осіб, а сумарне міграційне скорочення населення (за відповідний період) становило 359,2 тис. осіб.

З метою визначення в майбутньому основних гіпотетичних демографічних тенденцій в якості аналізу і механізму прогнозування був обраний математичний метод – трендового аналізу. Звичайно, при цьому буде враховуватись фактор «часу», який при побудові кореляційно-регресійної моделі пояснює зв'язок між ним і результуючою факторною аналізу на 66,7% (коефіцієнт парної кореляції дорівнює 0,6674). Гіпотетично було встановлено, що за розробленим прогнозом природне скорочення населення в 2020–2030 рр. в Україні

(за оптимістичним сценарієм) може становити 1,33 млн. осіб. Крім того, за розробленим гіпотетичним прогнозом міграційний приріст населення в 2020–2030 рр. може збільшитись (за оптимістичним сценарієм) на 880 тис. осіб. Це дало змогу показати, що, за інших рівних умов, з урахування впливу фактору часу, гіпотетично можуть відбуватись процеси зниження темпів приросту природного скорочення населення, а темпи міграційного приросту – зростати, що може частково стабілізувати негативні демографічні процеси.

Важливим резервом покращення демографічної ситуації в Україні та її стабілізації, на сучасному етапі розвитку та в найближчих 5–10 років, є забезпечення позитивного міграційного приросту та підвищення якісних його показників. Це можна досягнути тільки шляхом швидких, кардинальних і радикальних змін в економічних, соціально-економічних, медико-демографічних і політичних процесах.

Перспективи подальших розвідок. Проблема забезпечення демографічної стійкості і стабілізації демографічних процесів на сучасному етапі має розглядатись в контексті пошуку шляхів приросту міграції, зокрема шляхом повернення в Україну емігрантів, зокрема трудових. При паралельному пошуку резервів зростання якісних характеристик населення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рейтинг країн світу за чисельністю населення. Центр гуманітарних технологій. 2020. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/world-population>
2. Boubtane E., Dumont J.-C., Rault C. Immigration and Economic Growth in the OECD Countries 1986–2006. France. 2016. URL: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01252406/document>
3. Maestas N., Mullen K. J., Powell D. The effect of population aging on economic growth, the labor force and productivity. Cambridge. 2016. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w22452/w22452.pdf
4. Грішнова О.А., Харазішвілі Ю.М. Демографічна безпека України: індикатори, рівень, загрози. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 2. С. 65–80.
5. Козловський С.В., Мазур Г.Ф., Непиталюк А.В. Демографічна стійкість суспільства як основа економічного розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 14–19.
6. Сайт Національної академії наук. Інтерв'ю академіка Елли Лібанової: «Україна може рухатись швидше. Якщо не змінюватиме напрям і правила». Київ, 2021. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=7388>
7. Пирожков С.І. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України. *Демографія та соціальна економіка*. 2004. № 1–2. С. 5–20.
8. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / за ред. В.С. Стешенко. Київ : Інститут економіки НАН України, 2001. 560 с.
9. Грибіненко О.М. Економічна безпека країн світу в контексті сталого розвитку : монографія. Дніпро : Середняк Т.К., 2020, 434 с.
10. Сайт електронного журналу BBC. Українська демографія: що змінилося за 25 років? Київ, 2016. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/08/160801_ukraine_demography_az
11. Сайт Державної служби статистики України. Населення. Київ, 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

12. Слово державним органам. Розмір допомоги при народженні дитині у 2011 році збільшено. Київ, 2011. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/sb/2011/may/issue-9/article-95314.html>
13. Журнал «Дебет-Кредит». Держбюджет-2020: розмір допомоги при народженні дитини пропонують збільшити. Київ, 2020. URL: <https://news.dtk.ua/labor/other/58411>
14. Сайт Радіо Свободи. Чому в Україні смертність вища, ніж народжуваність? Київ, 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28859966.html>
15. Грабовецький Б.О. Економічна статистика. Вінниця : ВНТУ, 2001. 169 с.
16. Сайт «Українська правда». В Україні живе 37,3 мільйона людей – оцінка уряду. Київ, 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/01/23/7238191/>
17. Козловський С.В., Козловський В.О., Бурлака О.М. Стійкість розвитку аграрної галузі регіону як чинник економічного зростання України. *Економіка України*. 2014. № 9. С. 59–73.
18. Козловський С.В. Фінансова математика : навчальний посібник. Київ : Знання України, 2006. 308 с.
19. Калетнік Г.М., Козловський С.В., Козловський В.О. Стійкість економіки як фактор безпеки та розвитку держави. *Економіка України*. 2012. № 7. С. 16–25.

REFERENCES:

1. Rejtyng krajın svitu po chyseljnosti naselennja. Centr ghumanitarnykh tekhnologij [Ranking of countries in the world by population. Center for Humanitarian Technologies]. Available at: <https://gtmarket.ru/ratings/world-population>
2. Boubtane E., Dumont J.-C., Rault C. (2016). Immigration and Economic Growth in the OECD Countries 1986–2006. Available at: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01252406/document>
3. Maestas N., Mullen K. J., Powell D. (2016). The effect of population aging on economic growth, the labor force and productivity. Cambridge. Available at: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w22452/w22452.pdf
4. Ghrishnova O.A., Kharazishvili Ju.M. (2019). Demografichna bezpeka Ukrajinu: indykatory, rivenj, zagrozy. *Demografija ta socialjna ekonomika*, no. 2, pp. 65–80.
5. Kozlovskij S.V., Mazur Gh.F., Nepytaľjuk A.V. (2019). Demografichna stikistij suspilstva jak osnova ekonomichnogo rozvytku [Demographic stability of society as a basis for economic development]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 10, pp. 14–19.
6. Sajt Nacionalnoji akademiji nauk. Interv'ju akademika Elly Libanovoi: «Ukrajinu mozhe rukhatysj shvydshe. Jakshho ne zminjuvatyme naprijam i pravyla» [Website of the National Academy of Sciences. Interview with Academician Ella Libanova: «Ukraine can move faster. Unless it changes direction and rules»]. Available at: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=7388>
7. PyrozHKov S.I. (2004). Demografichnyj faktor u għlobalnij strateghiji rozvytku Ukrajinu [Demographic factor in the global development strategy of Ukraine]. *Demografija ta socialjna ekonomika*, no. 1–2, pp. 5–20.
8. Steshenko V.S. (2001). Demografichna kryza v Ukrajinu. Problemy doslidzhennja, vytoky, skladovi, naprijamy protydiji [Demographic crisis in Ukraine. Research problems, sources, components, directions of counteraction]. monohrafiya [a monograph]. Kyjiv: Instytut ekonomiky NAN Ukrajinu, 560 p. (in Ukrainian)
9. Ghrybinenko O.M. (2020). Ekonomichna bezpeka krajın svitu v konteksti stalogo rozvytku [Economic security of the world in the context of sustainable development]: monohrafiya [a monograph]. Dnipro: Serednjak T.K., 434 p. (in Ukrainian)
10. Sajt elektronnoho zhurnaluvVS. Ukrajinjska demografija: shho zminylosja za 25 rokiv? [Economic security of the world in the context of sustainable development. The site of the BBC electronic magazine. Ukrainian demographics: what has changed in 25 years?]. Available at: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/08/160801_ukraine_demography_az
11. Sajt Derzhavnoji sluzhby statystyky Ukrajinu. Naselennja [Website of the State Statistics Service of Ukraine. Population]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Slovo derzhavnym orghanam. Rozmir dopomogy pry narodzhenni dytyni u 2011 roci zbilsheno [A word to government agencies. The amount of childbirth allowance in 2011 was increased]. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/sb/2011/may/issue-9/article-95314.html>
13. Zhurnal «Debet-Kredyt». Derzhbudzhet-2020: rozmir dopomogy pry narodzhenni dytyni proponujut zbilshyty [Debit-Credit Magazine. State Budget 2020: the amount of childbirth assistance is proposed to increase]. Available at: <https://news.dtk.ua/labor/other/58411>
14. Sajt Radio Svobody. Chomu v Ukrajinu smertnistij vyshha, nizh narodzhuvanistij? [Radio Liberty website. Why is the death rate higher than the birth rate in Ukraine?]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/28859966.html>
15. Ghrabovecjkij B.O. (2001). Ekonomichna statystyka [Economic statistics]. Vinnycja: VNTU, 169 p. (in Ukrainian)

16. Sajt «Ukrajinsjka pravda». V Ukrajne zhyvet 37,3 myllyona chelovek – ochenka pravytel'stva [Ukrainian Pravda website. 37.3 million people live in Ukraine – government estimate]. Available at: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/01/23/7238191/>

17. Kozlovsjkyj S.V., Kozlovsjkyj V.O., Burlaka O.M. (2014). Stijkistj rozvytku aghrarnoji ghaluzi rehionu jak chynnyk ekonomichnogho zrostannja Ukrajiny [Sustainability of the agricultural sector of the region as a factor of economic growth of Ukraine]. *Ekonomika Ukrajiny*, no. 9, pp. 59–73.

18. Kozlovsjkyj S.V. (2006). Finansova matematyka: navchaljnyj posibnyk [Financial mathematics: a textbook]. Kyiv: Znannja Ukrajiny, 308 p. (in Ukrainian)

19. Kaletnik Gh.M., Kozlovsjkyj S.V., Kozlovsjkyj V.O. (2012). Stijkistj ekonomiky jak faktor bezpeky ta rozvytku derzhavy [Economic stability as a factor of security and development of the state]. *Ekonomika Ukrajiny*, no. 7, pp. 16–25.